

Ольга Гольд,
PhD, професор
Інститут політичних наук Екс-ан-Провансу (Sciences Po Aix), Франція
ORCID: 0000-0003-1689-227X
olgoldios@gmail.com
Максим Васалатій,
аспірант кафедри філософії,
Одеський національний політехнічний університет,
ORCID: 0009-0003-5191-5542
maksym.vasalatij@stud.op.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СТИЛІВ ПОЛЬСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ НА УКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНАХ: АСПЕКТИ ЗБЕРЕЖЕННЯ СПАДИНИ

Століттями українська та польська історії багато разів перепліталися. Про це свідчить не лише дружба та партнерство народів двох країн, а й архітектурна спадщина, матеріальний слід їхнього спільного минулого. Таке багаторазове переплетення долі є одним із матеріальних проявів цієї історії, а саме архітектурної спадщини. Досвід багатьох країн Європи протягом століть "пройшовся" зміщенням кордонів, де пам'ятки архітектури одночасно змінювали свою філософію та призначення. У мирні часи архітектурна історична спадщина, насамперед, нагадує про спільну історію. У воєнний час вони стають об'єктами спільної турботи. Історична архітектурна спадщина – це не лише туристична пам'ятка, а й метод подання історії минулого, важлива інвестиція для майбутніх поколінь. Метою розвідки є дослідження впливу стилів польської архітектури на українських теренах в аспектах можливості захисту архітектури на прикладах минулого досвіду. Звертаючи увагу на сучасні обставини Польщі та Україні, автори обґрунтовують необхідність збереження архітектурної спадщини України, яка є самобутньою і зробила свій внесок у світову історію мистецтва. Праця спрямована на розуміння алгоритмів та механізмів збереження архітектурної самобутньої особливої спадщини та її впливу на світову історію. Сьогодні необхідно з наукової точки зору привертати увагу європейської та світової спільноти архітекторів щодо збереження спільної соціально-культурної спадщини. Зазначимо, що факт мультикультурності архітектурної спадщини України тільки підкреслює своєрідність – унікальність її витворів. Збереження архітектурної спадщини потребує комплексного підходу та заснування архітектурних ательє. Звертаючись до багатого досвіду спільного існування та цивілізованих сусідських відносин з архітекторами та культурологами Польщі, розраховуємо на сумісну працю на відбудову та відновлення варварським руйнаціям в часи півномаштабного вторгнення. Руйнування та знецінення української архітектури є неприпустимими фактом сучасного варварства. Тому, після перемоги постане завдання, яке є запрошенням до відкритої дискусії: чи відтворювати, і наскільки подібним до того, що було раніше; будувати нові міста, використовуючи можливості, які ми матимемо.

Ключові слова: збереження культурної спадщини, стилі архітектури, Україна, Польща, архітектурна філософія, відбудова, реставрація.

Olga Gold, Maksym Wasalatij. Cechy wpływu polskich stylów architektonicznych na ziemie ukraińskie: aspekty ochrony dziedzictwa

Na przestrzeni wieków historia Ukrainy i Polski wielokrotnie się przeplatała. Świadczy o tym nie tylko przyjaźń i partnerstwo obu krajów, ale także dziedzictwo architektoniczne, materialny ślad ich

wspólnej przeszłości. Takie wielokrotne splecenie losów jest jednym z materialnych przejawów tej historii, a mianowicie dziedzictwem architektonicznym. Doświadczenia wielu krajów europejskich na przestrzeni wieków "przeżyły" wraz ze zmieniającymi się granicami, gdzie zabytki architektury jednocześnie zmieniały swoją filozofię i przeznaczenie. W czasie pokoju zabytkowe dziedzictwo architektoniczne przypomina przede wszystkim o wspólnej historii. W czasie wojny staje się przedmiotem wspólnej troski. Historyczne dziedzictwo architektoniczne to nie tylko atrakcja turystyczna, ale także sposób opowiadania o przeszłości, ważna inwestycja dla przyszłych pokoleń. Celem jest, w kontekście współczesnej Polski i Ukrainy, zbadanie wpływu polskich stylów architektonicznych na ziemię ukraińską pod kątem możliwości ochrony architektury w oparciu o przykłady doświadczeń z przeszłości. Zwracając uwagę na fakt, że stoimy po stronie zachowania dziedzictwa architektonicznego Ukrainy, które jest oryginalne i ma swój osobisty wkład w światową historię sztuki. Czerpiąc z naszego bogatego doświadczenia współistnienia i cywilizowanych, sąsiedzkich stosunków z polskimi architektami i kulturoznawcą, z niecierpliwością oczekujemy współpracy mającej na celu odtworzenie i naprawienie barbarzyńskich zniszczeń dokonanych podczas masowej inwazji. Zniszczenie i dewaluacja ukraińskiej architektury są niedopuszczalnym faktem współczesnego barbarzyństwa.

Słowa kluczowe: ochrona dziedzictwa kulturowego, style architektoniczne, Ukraina, Polska, filozofia architektury, rekonstrukcja, restauracja.

Olga Gold, Maxym Vasalatiy. Features of the influence of polish architectural styles on ukrainian territories: aspects of heritage preservation

Over the centuries, Ukrainian and Polish history has intertwined many times. This is evidenced not only by the friendship and partnership of the two countries, but also by the architectural heritage, the material trace of their common past. Such a multiple intertwining of fate is one of the material manifestations of this history, namely, the architectural heritage. The experience of many European countries over the centuries has "passed" by shifting borders, where architectural monuments simultaneously changed their philosophy and purpose. In peacetime, architectural historical heritage, first of all, reminds of a common history. In wartime, they become objects of common concern. Historical architectural heritage is not only a tourist attraction, but also a method of telling the story of the past, an important investment for future generations. The goal is taken, based on the circumstances of modern Poland and Ukraine, to study the influence of Polish architectural styles on Ukrainian lands in terms of the possibility of protecting architecture based on examples of past experience. Drawing attention to the fact, we stand on the side of preserving the architectural heritage of Ukraine, which is original and has its own personal contribution to the world history of art. Referring to the rich experience of social existence and civilized neighborly relations with architects and culturologists of Poland, we must work to rebuild and restore the barbaric destruction during the full-scale invasion. The destruction and devaluation of Ukrainian architecture are an unacceptable fact of modern barbarism.

Key words: preservation of cultural heritage, architectural styles, Ukraine, Poland, architectural philosophy, reconstruction, restoration.

Вступ. Протягом століть історія України та Польщі постійно перепліталася. Про це свідчить не лише дружба та партнерство народів двох країн, а й архітектурна спадщина, матеріальний слід їхнього спільного минулого. Таке багаторазове переплетення долі двох народів є одним із матеріальних проявів цієї історії, а саме архітектурної спадщини.

Історичний досвід багатьох країн Європи «пройшовся» зміщенням кордонів, де пам'ятки архітектури одночасно змінювали свою філософію та призначення. У мирні часи архітектурна історична спадщина нагадує, насамперед, про спільну історію, спільний зв'язок, а у воєнний час її об'єкти стають предметами спільної турботи, захисту і збереження. Історична архітектурна спадщина – це не лише туристична пам'ятка, а й метод розповіді про історію минулого, важлива інвестиція у майбутнє.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. Аналізуючи літературні джерела із заявленої проблеми, вплив польського стилю архітектури на матеріальну спадщину України можна охарактеризувати як сукупність ідей, теорій і концепцій, керованих ідеями та цінностями. Знецінення, тим більше знищення архітектурної та культурної спадщини, як матеріальної, так і нематеріальної, є неприйнятним фактом сучасного цивілізованого світу.

Оволодіваючи стратегіями та ідеями, заснованими на минулому досвіді збереження культурної спадщини, ми ставимо собі нові питання, що виникають у суспільстві. Це ще раз підкреслює необхідність поглибленого вивчення зазначеного питання. Наприклад, багато об'єктів історичного значення було взято під охорону ЮНЕСКО. Щоправда, основними сферами компетенції ЮНЕСКО є культура та освіта. Хоча й існує статут ЮНЕСКО, однак він не містить конкретних процедур щодо захисту об'єктів архітектурної спадщини під час військових дій, а також не передбачає механізму їх захисту та реконструкції.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Серед робіт, присвячених проблематиці архітектурних стилів спадщини, слід назвати праці Ю. Асєєва, О. Слепцова, Б. Ясієвича, С. Сусуму. Дослідження архітектурної філософії було здійснено В. Карповим, Л. Бармашиною, Г. Башляром, Г. Делітц, А. Плешкановською, О. Савченко, Й. Фішером, Д. Чижевським, П. Шидловським та іншими. На культуру будівництва двох країн значно вплинули й польські архітектори П. Айгнер, Г. Брунсберг, З. Горголевський, Е. Шрьогер.

Метою статті є дослідження на прикладах минулого впливу стилів польської архітектури на українських теренах у контексті захисту об'єктів архітектурної спадщини в сучасних умовах.

Методологічна основа ґрунтується на принципах триангуляційного підходу, що складається з польового українсько-польського спостереження; аналізу досвіду минулих епох та дискусій зі спеціалістами з питань збереження спадщини; систематичного аналізу відповідних документів. Аналіз документів забезпечив дослідження документів урядової політики щодо збереження цінностей, вивчення матеріалів освітніх бюро, культурологічної літератури та повідомлень ЗМІ щодо теми статті. Використано також методологічні досягнення соціології, культурології та історії впливу стилів архітектури Польщі як гуманітарного досвіду на перетині урбаністичних, релігійних, культурних та соціологічних галузей досліджень. У контексті охорони стилів культурної спадщини важливим є й опора на принципи верховенства права та демократії при прийнятті рішень щодо будівництва та реконструкції.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Суспільства не вперше стикаються з проблемою збереження культурної спадщини під час війни. Вже в давнину людство замислювалося про збереження свого рукотворного та нерукотворного мистецтва. Питання збереження, реконструкції та відбудови особливо гостро поставали після світових війн.

Відомо, що для позначення як європейського культурного стилю XVII–XVIII століть в цілому, так й окремих стилів, течій і навіть індивідуального стилю використовується поняття «бароко». Слово «вагосса» походить з італійської мови і спочатку означало «витіюватий» або «чудернацький», а також пов'язане з португальським словом «*pérola bagosa*», яким називали перлину неправильної форми, щось незвичайне. Саме це визначення найбільш точно характеризує архітектурний стиль бароко. Він уособлює щось фантастичне: дивні форми, поєднані з витонченістю, пишністю й оздобленістю. Спочатку цей термін мав негативний відтінок – ним називали химерні картини, які не мали класичної побудови. Першим, хто використав термін «бароко» для позначення художнього стилю, був мистецтвознавець Генріх Вельфлін у праці «Ренесанс і Бароко», яка побачила світ у 1888 р. у Римі. У світовій архітектурі найвідомішими спорудами в цьому стилі є площа Св. Петра в Римі, Версальський палац у Франції та Софійський собор у Києві [6].

Історія польської культури в XVIII ст. значно збагатилась завдяки діяльності короля Станіслава Августа Понятовського. Станіслав Август – представник епохи Просвітництва, освічена людина, прихильник французької культури та англійського державного устрою, вольтер'янець, любитель Шекспіра, ініціатор суспільно-політичних реформ. В часи його правління починається піднесення стилю бароко у Варшаві.

Незважаючи на еклектичність теми, автори статті у праці «Філософія архітектури України: історично – соціальний аспект» зазначають, що стиль бароко в ці часи стає популярним в будівництві й на теренах України, маєтки заможних громадян будувались під наглядом європейських архітекторів, в тому числі й польських [1, с. 167–173].

Відомий український філософ, історик філософії та культури, лінгвіст і славіст Дмитро Чижевський стосовно стилю бароко в українському мистецтві писав: «Бароко та романтика – саме ті періоди духовної історії, що наклали на український дух найсильніший відбиток» [7, с. 445].

Історично склалося, що території України зазнавали впливу ідей філософії та архітектури держав, які панували на той час і надавали містам індивідуального стилю. Тому збереження архітектурної спадщини України, яка є унікальною та зробила свій внесок у світову історію мистецтва є важливим питанням сьогодні. Руйнування та знецінення української архітектури є неприйнятним фактом і свідченням сучасного варварства [1, с. 167–173].

На перетині XVI–XVII століть на території низки історичних українських земель, а саме: у Буковині, Волині, Галичині, Поділлі, Закарпатті, а також у Західному Поліссі виникає особлива архітектурна філософія стилів маньєризму, ранішнього бароко і залишків пізнього Відродження. Найяскравішим прикладом цієї суміші став головний фасад Бернардинського костелу в місті Львові. При цьому звзначимо, що однією з перших будівель стилю бароко був єзуїтський костел Петра і Павла у Львові, побудований італійським зодчим Джакомо Бріано (1610–1630). А справжньою перлиною нового стилю справедливо вважається греко-католицький собор Св. Юра у Львові за проєктом архітектора Бернарда Меретина (1744–1762).

В Батурині палац гетьмана Івана Мазепи («Мазепина палата») також був збудований в «польському стилі», тобто західноєвропейському, який зруйнували московські війська під командуванням Меншикова після Полтавської битви. Долю батуринської палати поділили побудовані за сприяння Мазепи й інші будівлі в Києві, Дехтярівці та Поросючці. Не зберігся й первісний будинок Академії в Києві, збудований при Мазепі в 1704 р. [4].

Яскравий зразок подібної до барокової гігантоманії на Поділлі є Палац Потоцьких (Тульчин). Ще на етапі проєктування володар вимагав барокової стилістики для власної резиденції в Тульчині. Але його вдалося переконати і побудувати споруди – за новомодними зразками класицизму. Однак комплекс споруд в Тульчині зберіг велетенський курдонер, ансамблевий зв'язок з головним костелом міста тощо. Палац Потоцького разом з костелом та низкою господарських споруд створювали враження невеликого міста. Чинovníки від культури часів радянської влади не вважали барокове мистецтво великою цінністю, усіляко нівелювали тему історії та ролі козаччини. Але зовсім знищити не вдалося [4].

Звернемо також увагу на польський вплив на будівництво синагог, особливість яких полягала у специфіці архітектури з укріпленими стінами на вимогу держави для захисту від постійних набігів сусідніх держав. Відомою була Велика синагога в Белзі, у містечку на території нинішньої України, яке на початку XIX століття було важливим центром хасидизму. Синагогу збудували у 1834–1843 рр. з ініціативи місцевого рабина цадика Шолома Рокеаха. Вона була стилізована під синагогу «Собескі шуль» у Жовкві, з такими ж карнизами з глухими нішами, пілястрами та специфічними «польськими» аттиками.

Продовженням традиції у 1986 р. в Єрусалимі почалося будівництво синагоги Белз, за твердженням польського дослідника М. Глінського, на згадку про зруйновану польську синагогу, яка була відкрита у 2000 р. й досі залишається однією з найбільших в Ізраїлі. Це унікальний взірєць польської синагогальної архітектури за кордоном. Глінський зазначає, що найбільші з польських синагог були побудовані у Жешуві, Новоміська синагога, Ланцуті, Пінську та Львові Підміська синагога. Останні дві були зруйновані під час Другої світової

війни. Незважаючи на це, польські дерев'яні синагоги дивовижним чином вплинули на синагогальну архітектуру, особливо в США [12].

У 1627 р. у турецьку неволю потрапив магнат, військовий і політичний діяч Речі Посполитої двох народів Януш Тишкевич. Після звільнення у 1630 р. Тишкевич стає київським воєводою, віддає босим кармелітам свій замок у Бердичеві та землю навколо нього. Таким чином, Я. Тишкевич побудував не лише фортифікаційну споруду, а й поєднану з нею церкву та монастир. Через свій оборонний характер цей величезний комплекс отримав назву «Фортеця Пресвятої Богородиці» [8].

У місті Жовква в ці часи функціонували п'ять церков, чотири костели, синагога. Будівлі сприйняли вплив польської архітектури концептуально. Стала відомою своєю художністю жовківська збірка живопису, графіки, різьблення, гобеленів, порцеляни, зброї. Прославили місто іконописці та різьбярі Жовківського мистецького осередку кінця XVII – початку XVIII ст.

Продовжуючи дослідження архітектурних стилів, Цимер у статті «10 скарбів польсько-української архітектурної спадщини» говорить про 1920-і роки. Тоді радянська влада перетворила костел босих кармелітів на музей атеїзму та в'язницю. У 1991 р. будівлю все ж таки передали кармелітам. З 2007 р. ремонт будівлі фінансує польський уряд; натомість, як зазначає автор, на території кляштору можна було б створити музей, присвячений уродженцю міста Бердичев Юзефу Конраду-Коженювському [Цимер]. В цей же час під керівництвом польського архітектора Зигмунта Горголевського у Львові за три роки звели споруду оперного театру [9].

Протягом майже всього XX століття поняття «спадщина» було предметом спеціального управління. Сьогодні ми спостерігаємо відновлення багатьох об'єктів, пов'язаних зі спадщиною, які прагнуть бути традиційними, важливими, однак залишилися непоміченими. Ці явища іноді претендують на те, щоб бути відповідними науковим вимогам, іноді пам'ятними поточними подіями, або бути політичними та адміністративними важелями. Одні з них є природним продовженням збереження, інші відроджуються в новій формі та інтересах науки, а деякі поєднуються з конкретними корпоративними чи громадськими вимогами. Усі вони мають на меті, окрім необхідного збереження колекцій чи пам'яток, викликати повагу, задовольнити аудиторію або навіть просувати різні «продукти». Нині різні фахівці послідовно обговорюють роботу з визначення спадщини, стратегії збереження, пов'язані з пошуком автентичності, та практики колективної пам'яті. Кожен з дослідників демонструє, як спадщина сприяє уявленню, що об'єднують нашу сучасність [14].

Останнім часом у Києві та Варшаві пройшла низка заходів, присвячених відбудові. Так, у 2023 р. в Києві відбувся міжнародний форум, на якому було ініційовано створення стратегії збереження пам'яток, історико-культурних об'єктів та територій. Було вирішено, що спочатку обговорюватиметься питання реставрації пам'яток національного значення.

У 2025 р. у Варшаві відбулася виставка, присвячена післявоєнній відбудові та реконструкції столиці Польщі після Другої світової війни, проливаючи світло на складний і часто міфологізований процес. Під час заходу експерти з Польщі та Хорватії поділилися своїм досвідом у реставрації пам'яток та культурних об'єктів. Польський архітектор Рафал Серачинський розповів про реконструкцію Саксонського палацу у Варшаві та тонкощі роботи архітектора з державними закупівлями. Міхал Красуцький, головний реставратор пам'яток Польщі та координатор Будинку реконструкції України – ініціативи Варшавської міської ради, поділився Варшавським досвідом відбудови історичного міста після 1945 р. та його застосуванням в Україні, а Шимон Войцеховський, президент правління, співвласник та архітектор-партнер АРА Wojciechowski Architects (Польща), поділився досвідом своєї компанії на тему «Переосмислення будівель. Приклади реконструкції на практиці» [15].

Саксонський палац був одним із центральних елементів Саксонської осі, міської забудови XVII ст., яка також включала репрезентативну громадську площу, що з 1928 р. називалася площею Пілсудського, та Саксонські сади. Після 1918 р. інтер'єри цього місця слугували штаб-квартирою Генерального штабу Польської армії. Під час нацистських бомбардувань в роки Другої світової війни більша частина історичної міської структури була зруйнована. Хоча

наміри щодо відбудови та реставрації були озвучені одразу після закінчення воєнних дій, лише археологічні роботи, проведені протягом 2000-х років, дозволили розробити концепцію реконструкції. Аналізи проводилися у підвалах палацу, деякі з яких датуються XVII ст. і збереглися й донині [11].

Саксонський палац був збудований у класичному стилі в 1661 р. у Варшаві. Палац був зруйнований після поразки Варшавського повстання в 1944 р. й досі не відновлений. Після Другої світової війни руїни палацу були повністю зруйновані. У 2006 р. розпочалися дослідження можливості відновлення палацу. Були розкопані фундаменти та оголошений конкурс на проєкт реконструкції будівлі.

Показовим прикладом післявоєнної реконструкції міста є відбудова Варшави наприкінці 1940-х років. Варшава, як стверджує польський архітектор Пйонтек, «була жахом з точки зору планувальника-модерніста». Перенаселене місто з хаотичною забудовою, заплутаною системою вулиць і низькою якістю житла, без електрики, газу, води та каналізації, без публічних просторів та дерев. У 1944 році як помсту за Варшавське повстання нацистські війська фактично стерли місто з лиця землі. Було знищено до 80% будинків, музеї, театри, церкви, палаци. Зруйнували найкращу частину міста на лівому березі Вісли. Руйнування були такими масштабними, що лунали пропозиції лишити місто в руїнах і перевезти уряд до Лодзі. Але почали повертатися люди, вони самотужки розбирали завали і лагодили будинки [5].

Поляки досить швидко змогли не лише відбудувати столицю, а й виправити архітектурні недоліки, які вона мала до війни. У результаті реконструйований старий центр Варшави був внесений до списку Світової спадщини ЮНЕСКО [2]. На додаток до евристичного дослідження, зазначимо, що після перебудови якість житла значно покращилася. Квартири хоч і невеликі, але були функціонально сплановані. Біля будинків з'явилася зелень.

Наведемо й інший європейський досвід. Так, Франція досить поширює підтримку вчених та політиків, коли йдеться про прийняття рішень щодо культурної сфери. У цьому контексті вчений відіграє роль експерта, тоді як політик бере на себе роль актора, відповідального за регулювання та дії. В інших випадках, наприклад, таких як Бразилія, яку досліджував Карлос Сандроні, ролі дипломата, вченого та політика набувають іншої форми: вчений не просто виступає посередником для політиків, а скоріше опиняється у самому центрі процесу [10, р. 13].

Щодо німецького досвіду, то у 1990-х рр., після воз'єднання Німеччини, об'єкти архітектурної спадщини, зруйновані під час Другої світової війни, були відбудовані. Як приклад німецькі відбудови, А. Плешкановська та О. Савченко, Потсдамську площу, пустир поруч з Берлінською стіною, який був безлюдним з кінця війни, але було відбудовано у 1990-х роках [3].

Відбудова повоєнної України матиме багато спільного з відновленням Європи після Другої світової. Деякі українські міста перетворено на руїни. Ми солідарізуємося з М. Костомаровим, який писав: «Україна впала. Але це тільки так здається». І далі він наголошує: «Вона має воскресити та виконати свою місію, принісши світові нову еру торжества свободи» [13]. Після війни перед українськими архітекторами постане важливе завдання відновлення, реставрації, відбудови архітектурних ансамблів міст, що зруйновані.

Архітекторам, які братимуться за відбудову Маріуполя, Харкова, Чернігова та інших міст, радять не повертатися до старих проблем міста, а спробувати перетворити післявоєнне жакіття на щось прекрасне. «Найголовніше – вже зараз формувати інституції та аналітичні центри, щоб на основі їхніх даних і напрацювань почати діяти вже в перші дні після закінчення війни. Це може здатися цинічним, але польські архітектори та планувальники під час війни продовжували думати, обговорювати, малювати. При цьому вони не знали, коли саме закінчатися воєнні дії» [5].

Як відомо, суспільство будується на культурних засадах, однією з яких є якість та естетика оточуючого середовища. Базуючись на світовому досвіді, практикуючі будівельники та архітектори, на нашу думку, мають удосконалювати своє мистецтво, долучаючи українських та польських соціологів, культурологів, мистецтвознавців та інженерів для відновлення міст

після російського вторгнення. Такий досвід та обмін буде мати користь для архітектури та конструювання для майбутнього.

Висновки. Звертаючи увагу на факти сучасної руйнації, ми стоїмо на боці збереження архітектурної спадщини України, яка є самобутньою і зробила особливий внесок в світову історію мистецтва. Руйнування та знецінення української архітектури є неприпустимими фактом сучасного варварства. Звертаючись до багатого досвіду спільного існування та цивілізованих сусідських відносин з архітекторами, соціологами та культурологами Польщі, маємо розробити спільний механізм відбудови та відновлення об'єктів архітектурної спадщини, зруйнованих під час повномасштабного російського вторгнення. Слід врахувати й європейський досвід, зокрема, польський, та яких помилок необхідно уникнути, щоб зруйновані агресором українські міста стали ще кращими, ніж були раніше.

Список використаних джерел та літератури

1. Гольд О., Васалатій М. Філософія архітектури України: історико-соціальний аспект. *ПЕРСПЕКТИВИ: соціально-політичний журнал*. 2024. № 3. DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2024.3.20>. С. 167 – 173
2. Ідея почати реконструкцію Варшави під час війни виявилася вдалою : Архітектор про те, як Друга світова зробила польську столицю кращою (2022) – <https://birdinflight.com/architectura-uk/20220411-grzegorz-piatek.html> (дата звернення: 12.10.2025).
3. Плешкановська А. М., Савченко О. Д. Епохи та міста. Вид. 2-е, доповн. Київ: Логос, 2019. 264 с.
4. Семчишин М. Тисяча років української культури ((Історичний огляд культурного процесу). Нью-Йорк: Наук. т-во ім. Шевченка, 1985. 550 с.
5. Стасюк І. Як відбудована після Другої світової війни Варшава стала кращою? Польський архітектор Гжегож Пйонтек дає поради щодо відновлення українських міст. Available online at – <https://hmarochos.kiev.ua/2022/04/13/yak-vidbudovana-pislya-drugoyi-svitovoyi-vijny-varshava-stala-krashhoi/> (дата звернення: 12.10.2025).
6. Українське бароко в архітектурі – Available online at : <https://www.lib.dp.ua/?do=ukrainica&lng=1&id=40&idg=193> (дата звернення: 12.10.2025).
7. Чижевський Д. Українське літературне бароко: Вибрані праці з давньої літератури. Київ: Обереги, 2003. 576 с.
8. Цимер А. 10 скарбів польсько-української архітектурної спадщини. 2020. – Available online at: <https://culture.pl/ru/statia/10-skarbiv-polsko-ukrayinskoyi-arkhitekturnoyi-spadshchyny> (дата звернення: 12.10.2025).
9. Які відомі архітектурні споруди України збудували поляки. 2015. Available online : https://24tv.ua/yaki_vidomi_arhitekturni_sporudi_ukrayini_zbuduvali_polyaki_n642005 (дата звернення: 12.10.2025).
10. Bortolotto, Chiara. Le patrimoine culturel immatériel Enjeu d'une nouvelle catégorie. ISBN électronique: 9782735118182, 2015. p.13. (дата звернення: 12.10.2025).
11. Florian Maria-Cristina. WXCA Wins Competition for the Reconstruction of Warsaw's Saxon Palace, a Pre-World War II Landmark. 2023. – Available online at – : <https://www.archdaily.com/1008942/wxca-wins-competition-for-the-reconstruction> (дата звернення: 12.10.2025).
12. Gliński Mikołaj. Landscape with a Synagogue: The (Un-)Lost Tradition of Polish Synagogue Architecture – Available online at. 2020 : <https://culture.pl/pl/artykul/krajobraz-z-synagoga-zagubiona-tradycja-polskiej-architektury> (дата звернення: 12.10.2025).
13. Kostomarov. Księgi rodzaju narodu ukraińskiego, Lviv – K. z 1921 roku
14. Poulot Dominique. Patrimoine et Modernité, Editions L'Harmattan, ISBN-10: 2738462871. 1998. 320 p.
15. Restoration and renewal of the cultural decline of Ukraine after the Great war. 2023. - Available online at : <https://mitec.ua/restavracziya-ta-vidnovlennya-kulturnoyi-spadshhyny-ukrayiny>
16. UNESCO. World Heritage list. 2025. – Available online at: <https://whc.unesco.org/pg.cfm?cid=31&l=en&&mode=table&&order=region> (дата звернення: 12.10.2025).

References (translated & transliterated)

1. Gold, O., Vasalatiy, M. (2024). Filosofiya arkhitektury Ukrayiny: istoryko – sotsial'nyy aspekt [Philosophy of architecture of Ukraine: historical and social aspect]. *PERSPEKTYVY: sotsial'no-politychnyy zhurnal*. № 3. DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2024.3.20>. p. 167 - 173 [in Ukrainian].
2. Ideya pochaty rekonstruktsiyu Varshavy pid chas viyny vyvavylasya vdaloyu : Arkhitekt pro te, yak Druha svitova zrobyla pol's'ku stolytsyu krashchoyu [The idea to begin the reconstruction of Warsaw during the war turned out to be successful: An architect on how the Second World War made the Polish capital better] (2022) - <https://birdinflight.com/architectura-uk/20220411-grzegorz-piatek.html> (reference date: 10.09.2025) [in Ukrainian].
3. Pleshkanovska, A. M., Savchenko, O. D. (2019). Epokhy ta mista. [Epochs and cities]. Vyd. 2-e, dopovn. Kyiv: Lohos. 264 s. [in Ukrainian]

4. Semchyshyn, M. (1985). Tysiąc lat kultury ukraińskiej. Tysiąc lat kultury ukraińskiej: historyczny przegląd procesu kulturowego [A thousand years of Ukrainian culture. One thousand years of Ukrainian culture: historical review of the cultural process]. N'yu-York: :Nauk. t-vo im. Shevchenka. 550 p. [in Ukrainian].
5. Stasiuk, I. (2022). Jak Warszawa, odbudowana po II wojnie światowej, stała się lepsza? Polski architekt Grzegorz Piontek udziela porad na temat odbudowy ukraińskich miast. [How did Warsaw, rebuilt after the Second World War, become better? Polish architect Grzegorz Piontek gives advice on the restoration of Ukrainian cities]. <https://hmarochos.kiev.ua/2022/04/13/yak-vidbudovana-pislya-drugoyi-svitovoyi-vijny-varshava-stala-krashhoyu/> (reference date: 20.09.2025) [in Ukrainian].
6. Barok ukraiński w architekturze [Ukrainian Baroque in architecture] – <https://www.libr.dp.ua/?do=ukrainica&lng=1&id=40&idg=193> (reference date: 20.09.2025) [in Ukrainian].
7. Chizhevsky, D. (2003). Ukrains'ke literaturne baroko: Vybrani pratsi z davn'oyi literatury [Ukrainian Literary Baroque: Selected Works from Ancient Literature]. Kyiv: Oberehy. 576 s. [in Ukrainian].
8. Tcimer, A. (2020). 10 skarbów polsko-ukraińskiego dziedzictwa architektonicznego. [10 treasures of Polish-Ukrainian architectural heritage]: <https://culture.pl/ru/stattia/10-skarbiv-polsko-ukrayinskoyi-arkhitekturnoyi-spadshchyny> (reference date: 20.09.2025) [in Ukrainian].
9. Jakie znane budowle architektoniczne na Ukrainie zbudowali Polacy? [What famous architectural structures in Ukraine were built by Poles?] (2015). : https://24tv.ua/yaki_vidomi_arhitekturni_sporudi_ukrayini_zbuduvali_polyaki_n642005 (reference date: 20.09.2025) [in Ukrainian].
10. Bortolotto, Chiara (2015). Le patrimoine culturel immatériel Enjeu d'une nouvelle catégorie. ISBN électronique : 9782735118182, p.13 (reference date: 20.09.2025) [in English].
11. Florian, Maria-Cristina. (2023). WXCA. Wins Competition for the Reconstruction of Warsaw's Saxon Palace, a Pre-World War II Landmark: <https://www.archdaily.com/1008942/wxca-wins-competition-for-the-reconstruction> (reference date: 20.09.2025) [in English].
12. Gliński, Mikołaj. (2020). Landscape with a Synagogue: The (Un-) Lost Tradition of Polish Synagogue Architecture. <https://culture.pl/pl/artykul/krajobraz-z-synagoga-zagubiona-tradycja-polskiej-architektury> (reference date: 20.09.2025) [in English].
13. Kostomarov. (1921). Księgi rodzaju narodu ukraińskiego, Lviv –K. z 1921 roku [in Polish].
14. Poulot, Dominique. (1998). Patrimoine et Modernité, Editions L'Harmattan, ISBN-10: 320, 2738462871 p. [in Francaise].
15. Restoration and renewal of the cultural decline of Ukraine after the Great war. 2023. - Available online at : <https://mitec.ua/restavracziya-ta-vidnovlennya-kulturnoyi-spadshhyny-ukrayiny> (reference date: 20.09.2025) [in English].
16. UNESCO. World Heritage list (2025): <https://whc.unesco.org/pg.cfm?cid=31&l=en&&mode=table&&order=region> (reference date: 20.09.2025) [in English].

Статтю отримано 28.10.2025 року.

Прийнято до друку 16.11.2025 року.